

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на доц. д-р Иван Първев
на тема „Югоизточна Европа в немските политически списания от XVIII век
(От Сремски Карловци до Свищовския мир, 1699 – 1791 г.)”
за придобиване на научната степен „доктор на науките”

Дисертационният труд на доц. д-р Иван Първев „Югоизточна Европа в немските политически списания от XVIII в. (От Сремски Карловци до Свищовския мир, 1699-1791 г.)” е в обем от 373 стр. и е структуриран в увод, две глави, заключение и списък на използваната литература.

Темата на изследването се вписва в кръга на непроучваните досега от родната ни балканистика проблеми и предоставя много добри възможности за изява на творческия почерк на автора. Хронологическите граници са аргументирани убедително, а избраният подход позволява да се направят не само конкретни фактологични приноси, но и да се достигне до определени теоретични обобщения. С особена сила тази констатация се отнася до т.нар. уводна част на дисертационния труд (1-41 стр.), в която освен очертаването на основните задачи и аналитичния преглед на съществуващите досега публикации по темата, доц Иван Първев очертава фигурата на главния герой в своето повествование - „Homo politicus”.

Измежду многото немскоезични списания, излизали през XVIII в., авторът съсредоточава вниманието си върху 40 издания с подчертан политически характер. Стъпвайки върху това непознато за българската историческа гилдия градиво, издирвано и проучвано прочее в продължение на почти едно десетилетие, той успява да изясни редица важни за темата въпроси като географията на издаване и на разпространение на немските журнали, тяхната роля на своеобразни „медии на Просвещението”, оформянето на различните читателски общества, значението им за формирането на определени обществени нагласи и др. Специално внимание заслужава ясната и категорична позиция, която доц. Първев заема по възникналата сред изследователите на Ранното ново време дискусия за съществуването и за параметрите на политическата публичност през XVIII в. В пряка връзка с реалните възможности за функциониране на

тази именно публичност е проследено и зараждането на феномена „Хомо политикус“, явяващ се сборна фигура на образованото немско бюргерство и на част от просветената немскоговоряща аристокрация.

Същностната фактологическа разработка на темата е направена във втора глава на дисертацията – „Югоизточна Европа като външнополитически проблем, 1700-1789 г.“ (42 – 293 стр.). Тук авторът е избрал проблемно-хронологичния подход, като откритите в проучените немскоезични политически списания конкретни свидетелства за „османските Балкани“ (по изразу на доц. Първев) са представени в контекста на динамично развиващите се австро-турски отношения през XVIII в. Събраната фактологическа информация е поднесена критично, а разкритите детайли около отделни събития и личности обогатяват значително познанията ни върху различни области от балканската история. Потвърждават се например наблюденията на някои специалисти, че споменът за политическата карта на Европейския югоизток от преди османските завоевания продължава да битува трайно в публичното пространство на Хабсбургските владения. Някои податки от немскоезичните списания подсказват, че наложилата се през последните десетилетия историографска теза за отмирането на прословутото „девширме“ още в началото на XVIII в. подлежи на преосмисляне. Любопитни констатации и оценки се правят по линия на възникващите, особено през втората половина на столетието, проекти за бъдещата съдба на Балканите. Важен извод при разработването на изследваната тема е и открояващата се еволюция в отношението на Хомо политикус към Османската империя и към Европейския югоизток като цяло.

В третата глава от дисертационния си труд (294-353) доц. Иван Първев насочва вниманието си към изясняване на образите, които немските политически списания от XVIII в. изграждат за Европейския югоизток и по-специално за отделните етнически и религиозна общности в балканския регион. В изследването последователно е отделено място на османците и османската държава, албанците, сърбите, власите, черногорците, българите, молдавците, маниотите. Отделни параграфи са посветени на православните християни, както и на общата представа за Югоизточна Европа. Заслуга на автора е, че е съумял да предложи обобщаващ анализ на отделните фрагменти по темата в проучваните списания и на тази именно основа той успява да очертае един събирателен типаж за разглежданите групи от местното население. Макар и виртуални и в голяма степен „предполагаеми“, така изградените образи ни позволяват да осмислим крайния резултат от наложилите се през XVIII в. механизъм за моделиране в политическото

съзнание на читателите от групата на т.нар. Хомо политикус на трайни представи за Балканите и за отделните балкански народи.

Пространният и критичен прочит на материалите от използваните немскоезични списания помага да се открият и някои от знаковите специфики във възприятията на тогавашния читател за различните общности. При османците например ясно са доловени тенденциите на съобразяване на пишещите в съответните списания с политическата конюнктура, като в периоди на военни сблъсъци между Австрия и Турция се наблягало на негативните черти, а в мирновременните периоди постепенно се налагал по-спокойният и по-умерен тон в оценките за османските турци. Любопитни са и редица подробности, извлечени от издирените публикации, отнасящи се до сърбите и черногорците (единствения народ, при който се констатира пълна промяна в отношението – от добронамерена и положителна, към крайнао негативна и критична). Направен е и сполучлив опит да се обясни защо, въпреки че България и българските земи присъстват в немските журнали, българите остават на практика непознати за широката читателска аудитория през XVIII в. Сравнявайки пък генезиса на формиране и еволюцията в представите на Хомо политикус за отделните народи и общности в Европейския югоизток, доц. д-р Иван Първев основателно доказва, че „журналната разпознаваемост” на всяка една от етно-религиозните групи зависи от три фактора: географската близост до Хабсбургската монархия, наличието на съответни малцинства сред собствените ѝ поданици и общественият интерес („медийната известност”) към отделните общности.

Достойнство на дисертационния труд е опитът на автора да търси и да откроява съвременните аспекти на изследваните проблеми. Показателни в това отношение например са неговите разсъждения върху механизмите на формиране и на функциониране в публичното пространство на някои стереотипни образи в немскоезичния свят за Балканите и за отделните балкански народи, за границите на Европейския югоизток и др.п. Приносен характер имат и добре обосноващите от доц. Иван Първев изводи за „ползата” от присъствието на темата за Югоизточна Европа в немските списания. Проследявайки видимите промени в представите на образованите европейци от Ранното ново време към Балканите, той разкрива не само реалния ефект върху политическата публичност през XVIII в., но и очертава значението на периодичния печат за постепенното преодоляване на господстващите в предходните столетия дихотомни стереотипи „ние” и „другите”, „християни” – „мюсюлмани”, „съюзници” („приятели”) – „врагове”.

Качествата на рецензираната дисертация са безспорни, но изследването би спечелило, ако авторът беше отделил повече място за да представи, дори само като приложение, по-подробно и аналитично своите основни източници с техните издатели, тиражи, сътрудници, евентуални абонати, зони на разпространение. Все в тази посока на разсъждение считам, че липсва един сравнителен поглед върху евентуалните влияния (заемки, различия) между наличните в немскоезичните политически списания сведения за Балканите и изключително богатата пътеписна книжнина за този регион от периода XVI-XVIII в. И още нещо. При запознаване с текста на дисертацията не може да не направи впечатление обстоятелството, че усилията са съсредоточени към изясняване на темата в нейния „хабсбургски“ дискурс. Вероятно подобна ограничителна рамка е заложена в самите политически журнали от XVIII в., но ако това е действително така, то не би било излишно още в уводната част да се отдели специално внимание на тази специфика на използвания изворов материал.

Авторефератът представя коректно основните постановки и приносите на дисертационния труд. Една част от достигнатите в изследването на избраната тема резултати доц. Иван Първев вече е включил в научно обръщение чрез пет публикации, едната от които на немски език в сборник, отпечатан в авторитетното академично издателство в Майнц.

Процедурните изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Р България и Правилника за неговото приложение са спазени. Всичко това ми дава основание убедено да препоръчам на Уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Иван Първев научната степен „доктор на науките“.

доц д-р Пламен Митев

София, 20. 09. 2011 г.